

Przemoc i uzależnienia a aspekty prawne i proceduralne

Opracowanie broshury:

Zespół Ogólnopolskiego Pogotowia
dla Ofiar Przemocy w Rodzinie "Niebieska Linia"
Instytutu Psychologii Zdrowia
Polskiego Towarzystwa Psychologicznego

Warszawa 2021

Broszurę przygotowano w ramach kampanii edukacyjnej
PRZEMOC - UZALEŻNIENIE - WSPÓLUZALEŻNIENIE

Przemoc w aspekcie prawnym

Przemoc w rodzinie jest zjawiskiem będącym w kręgu zainteresowania nie tylko psychologii, ale również prawa. Podstawowym aktem prawnym regulującym kwestie związane z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie jest **ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie** (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 218, 956). Przez „przemoc w rodzinie” w aspekcie prawnym rozumiemy jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste członków rodziny, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą. „Członek rodziny” to natomiast osoba najbliższa w rozumieniu art. 115 § 11 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. z 2019 r. poz. 1950 i 2128), a także inna osoba wspólnie zamieszkująca lub gospodarująca. Zgodnie z art. 115 § 11 kodeksu karnego osobą najbliższą jest małżonek, wstępny, zstępny, rodzeństwo, powinowaty w tej samej linii lub stopniu, osoba pozostająca w stosunku przysposobienia oraz jej małżonek, a także osoba pozostająca we wspólnym pożyciu. Zgodnie z ustawą o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie osoba, która doświadcza przemocy w rodzinie może oczekiwać bezpłatnej pomocy w zakresie:

- 1) poradnictwa medycznego, psychologicznego, prawnego, socjalnego, zawodowego i rodzinnego;
- 2) interwencji kryzysowej i wsparcia;
- 3) ochrony przed dalszym krzywdzeniem, przez uniemożliwienie osobom stosującym przemoc korzystania ze wspólnie zajmowanego z innymi członkami rodziny mieszkania oraz zakazanie kontaktowania się i zbliżania się do osoby pokrzywdzonej;
- 4) zapewnienia osobie dotkniętej przemocą w rodzinie bezpiecznego schronienia w specjalistycznym ośrodku wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie;
- 5) badania lekarskiego w celu ustalenia przyczyn i rodzaju uszkodzeń ciała związanych z użyciem przemocy w rodzinie oraz wydania zaświadczenia lekarskiego w tym przedmiocie;
- 6) zapewnienia osobie dotkniętej przemocą w rodzinie, która nie ma tytułu prawnego do zajmowanego wspólnie ze sprawcą przemocy lokalu, pomocy w uzyskaniu mieszkania (1).

Powyżej wskazane możliwości pomocowe uregulowane są w odrębnych przepisach i realizowane na poziomie gmin i województw.

(1) Art. 3 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie

Najważniejszą procedurą, która ma stanowić pomoc i ochronę dla osób doświadczających przemocy jest **procedura „Niebieskie Karty”** uregulowana w Rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury "Niebieskie Karty" oraz wzorów formularzy "Niebieska Karta" (Dz.U. 2011 nr 209 poz. 1245 – dalej NK). Rozporządzenie to określa sposób prowadzenia procedury „Niebieskie Karty”, oraz wzory formularzy wypełnianych przez przedstawicieli podmiotów, które realizują procedurę.

Wszczęcie działań następuje przez wypełnienie formularza „**Niebieska Karta – A**” przez przedstawiciela Policji, Ośrodka Pomocy Społecznej, ochrony zdrowia, oświaty, bądź Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, w obecności osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie. W przypadku nieobecności tej osoby, lub ze względu na zagrożenie jej życia lub zdrowia, wypełnienie formularza „Niebieska Karta – A” następuje niezwłocznie po nawiązaniu bezpośredniego kontaktu z tą osobą lub po ustaniu przyczyny uniemożliwiającej jego wypełnienie. Jeżeli nawiązanie kontaktu okaże się w danych okolicznościach niewykonalne, wypełnienie formularza „Niebieska Karta – A” następuje bez udziału tej osoby. Przy wszczęciu procedury podejmowane są działania interwencyjne, których celem jest zapewnienie bezpieczeństwa osobie, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie. Rozmowa z osobą, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie powinna być przeprowadzona w warunkach gwarantujących swobodę wypowiedzi i poszanowanie godności tej osoby i zapewniających jej bezpieczeństwo. Jeśli podejrzewa się stosowanie przemocy wobec dziecka, czynności podejmowane i realizowane w ramach procedury przeprowadza się w obecności rodzica, opiekuna prawnego lub faktycznego. Jeżeli osobami, wobec których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc w rodzinie wobec dziecka, są rodzice, opiekunowie prawni lub faktyczni, działania z udziałem dziecka przeprowadza się w obecności pełnoletniej osoby najbliższej (tzn. zgodnie z art. 115 § 11 kodeksu karnego – małżonek, wstępny, zstępny, rodzeństwo, powinowaty w tej samej linii lub stopniu, osoba pozostająca w stosunku przysposobienia oraz jej małżonek, a także osoba pozostająca we wspólnym pożyciu). Działania z udziałem dziecka, co do którego istnieje podejrzenie, że jest dotknięte przemocą w rodzinie, powinny być prowadzone w miarę możliwości w obecności psychologa (2).

(2) § 5 Rozporządzenia o NK

Po wypełnieniu formularza „Niebieska Karta – A” osobie, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, przekazuje się formularz „**Niebieska Karta – B**”. Jest to formularz, w którym znajdziemy najważniejsze informacje dotyczące przemocy w rodzinie, a także informacje o prawach i możliwościach prawnych, którymi dysponują osoby doświadczające przemocy w rodzinie. Jeżeli osobą, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, jest dziecko, formularz „Niebieska Karta – B” przekazuje się rodzicowi, opiekunowi prawnemu lub faktycznemu albo osobie, która zgłosiła podejrzenie stosowania przemocy w rodzinie. Formularza tego nie przekazuje się osobie, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie (3). Po wypełnieniu formularza, przedstawiciel instytucji, która wszczęła procedurę przekazuje go nie później niż w terminie 7 od dnia wszczęcia procedury do siedziby **Zespołu Interdyscyplinarnego** właściwego dla danej gminy lub dzielnicy (w zależności od układu administracyjnego miejscowości).

Siedziba Zespołu Interdyscyplinarnego znajduje się najczęściej w miejscowym Ośrodku Pomocy Społecznej, choć nie jest on jego częścią. Zgodnie z obowiązującymi przepisami prawnymi Ośrodek Pomocy Społecznej zapewnia obsługę techniczno-organizacyjną Zespołów Interdyscyplinarnych. Dalej sprawą procedury „Niebieskie Karty” zajmować się będzie zapewne **grupa robocza**. To zespół osób składających się ze specjalistów, których zadaniem jest wsparcie osoby doświadczającej przemocy, oraz wspólne poszukiwanie rozwiązań w bieżącej sytuacji. Osoba doświadczająca przemocy jest zapraszana na spotkanie do Zespołu Interdyscyplinarnego, bądź grupy roboczej, a osoba stosująca przemoc – wezwana na takie spotkanie.

(3) § 6 Rozporządzenia o NK

Na posiedzeniu członkowie zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej w obecności zaproszonej osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, dokonują analizy sytuacji rodziny i wypełniają formularz „**Niebieska Karta – C**” (4). Na takie posiedzenie nie zaprasza się dziecka. Nieobecność na spotkaniu osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, nie wstrzymuje prac zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej. Członkowie zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej wypełniają formularz „**Niebieska Karta – D**” w obecności osoby, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie (5). Członkowie zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej mogą podjąć różne działania w stosunku do osoby, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie, w szczególności. Należą do nich m.in.:

1. diagnoza sytuacji rodziny, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą;
2. przekazanie informacji o konsekwencjach popełnianych czynów;
3. motywowanie do udziału w programach oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych;
4. przeprowadzenie rozmowy pod kątem nadużywania alkoholu, środków odurzających, substancji psychotropowych lub leków;
5. przekazanie informacji o koniecznych do zrealizowania działaniach w celu zaprzestania stosowania przemocy w rodzinie.

Zakończenie procedury „Niebieskie Karty” następuje w przypadku:

1. ustania przemocy w rodzinie i uzasadnionego przypuszczenia o zaprzestaniu dalszego stosowania przemocy w rodzinie oraz po zrealizowaniu indywidualnego planu pomocy albo
2. rozstrzygnięcia o braku zasadności podejmowania działań (6).

Wszystkie działania podejmowane przez Zespół Interdyscyplinarny lub grupę roboczą są **dokumentowane**. W przypadku podejrzenia popełnienia przestępstwa dokumenty te są przekazywane organom właściwym do prowadzenia postępowania przygotowawczego (7).

(4) § 8 pkt. 2 Rozporządzenia o NK

(5) § 8 pkt. 6 Rozporządzenia o NK

(6) § 18 pkt. 1. Rozporządzenia o NK

(7) § 10 pkt. 1. Rozporządzenia o NK

W tym miejscu warto podkreślić, że zgodnie z obowiązującymi przepisami prawnymi znęcanie się nad rodziną jest przestępstwem. **Zgodnie z art. 207 kodeksu karnego:**

Art. 207. § 1. Kto znęca się fizycznie lub psychicznie nad osobą najbliższą lub nad inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 1a. Kto znęca się fizycznie lub psychicznie nad osobą nieporadną ze względu na jej wiek, stan psychiczny lub fizyczny, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

§ 2. Jeżeli czyn określony w § 1 lub 1a połączony jest ze stosowaniem szczególnego okrucieństwa, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§ 3. Jeżeli następstwem czynu określonego w § 1–2 jest targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.

Mówiąc o „stosunku zależności” należy mieć na myśli istnienie jakiegoś rodzaju stosunku prawnego-faktycznego, który może istnieć z mocy prawa (np. w razie ustanowienia opieki lub umieszczenia dziecka w rodzinie zastępczej) albo na podstawie umowy. Może także wynikać z sytuacji faktycznej, stwarzającej dla sprawcy sposobność znęcania się przy wykorzystaniu nad ofiarą przewagi jaką mu daje łącząca ich więź materialna, osobista lub uczuciowa. W tym miejscu podkreślenia wymaga fakt, że przestępstwo znęcania się jest przestępstwem ściganym z urzędu. W praktyce oznacza to, że nie ma tu konieczności składania przez osoby doświadczające przemocy „wniosku o ściganie”. Organ postępowania przygotowawczego (najczęściej Policja) może powziąć podejrzenie popełnienia przestępstwa z różnych źródeł – w tym np. od świadka, czy w czasie wykonywania własnych czynności.

Możliwości odseparowania sprawcy przemocy w rodzinie od osób doznających przemocy

Obecnie obowiązujące przepisy prawne wskazują na cztery możliwości wydania wobec osoby stosującej przemoc w rodzinie nakazu opuszczenia mieszkania.

- **Nakaz opuszczenia mieszkania wynikający z art. 275a kodeksu postępowania karnego** – zgodnie z tym przepisem osobie oskarżonej o przestępstwo popełnione z użyciem przemocy na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej można nakazać okresowe opuszczenie lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, jeżeli zachodzi uzasadniona obawa, że oskarżony ponownie popełni przestępstwo z użyciem przemocy wobec tej osoby, zwłaszcza gdy popełnieniem takiego przestępstwa groził. W trakcie postępowania przygotowawczego środek ten jest stosowany na wniosek Policji lub z urzędu – przez Prokuratora.

Środek ten stosuje się na okres do 3 miesięcy. Jeżeli nie ustały przesłanki jego stosowania sąd pierwszej instancji właściwy do rozpoznania sprawy, na wniosek prokuratora, może przedłużyć jego stosowanie na dalsze okresy, nie dłuższe niż 3 miesiące. Wydając postanowienie o nakazie okresowego opuszczenia przez oskarżonego lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, można, na wniosek oskarżonego, wskazać mu miejsce pobytu w placówkach zapewniających miejsca noclegowe. Placówkami wskazanymi do umieszczenia oskarżonego nie mogą być placówki pobytu ofiar przemocy w rodzinie (8).

- **Nakaz opuszczenia mieszkania wynikający z art. 11a ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie** – zgodnie z tym przepisem jeśli członek rodziny wspólnie zajmujący mieszkanie, swoim zachowaniem polegającym na stosowaniu przemocy w rodzinie czyni szczególnie uciążliwym wspólne zamieszkiwanie, osoba dotknięta tą przemocą może żądać, aby sąd zobowiązał go do opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakazał zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia. Możliwość wydania nakazu opuszczenia mieszkania w tym trybie stosuje się również w przypadku, gdy:

1. osoba dotknięta przemocą w rodzinie opuściła wspólnie zajmowane mieszkanie z powodu stosowania wobec niej przemocy w tym mieszkaniu;
2. członek rodziny stosujący przemoc w rodzinie opuścił wspólnie zajmowane mieszkanie;
3. małżonek, wstępny, zstępny, rodzeństwo, powinowaty w tej samej linii lub stopniu, osoba pozostająca w stosunku przysposobienia oraz jej małżonek, a także osoba pozostająca we wspólnym pożyciu oraz inna osoba stosująca przemoc w rodzinie, okresowo lub nieregularnie przebywa w mieszkaniu wspólnie z osobą dotkniętą przemocą w rodzinie (9).

- **Nakaz opuszczenia mieszkania wynikający z art. 15aa – 15ak ustawy o Policji** – Policjant ma prawo wydać nakaz natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakaz zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia wobec osoby stosującej przemoc w rodzinie, stwarzającej zagrożenie dla życia lub zdrowia osoby dotkniętej tą przemocą. Wymieniony nakaz lub zakaz mogą być stosowane łącznie. Są one natychmiast wykonalne. W nakazie lub zakazie Policjant wskazuje obszar lub odległość od wspólnie zajmowanego mieszkania, którą osoba stosująca przemoc w rodzinie ma obowiązek zachować.

(8) Art. 275a kodeksu postępowania karnego

(9) Art. 11a ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie

Policjant wydaje nakaz lub zakaz:

- 1) podczas interwencji podjętej we wspólnie zajmowanym mieszkaniu lub jego bezpośrednim otoczeniu lub
- 2) w związku z powzięciem informacji o stosowaniu przemocy w rodzinie, w szczególności zgłoszenia przez:
 - a) osobę dotkniętą przemocą w rodzinie lub
 - b) kuratora sądowego lub pracownika jednostki organizacyjnej pomocy społecznej, w związku z wykonywaniem ustawowych obowiązków.

W przypadku zatrzymania osoby stosującej przemoc w rodzinie nakaz lub zakaz mogą być wydane bezpośrednio po jej zwolnieniu. Policja wykonuje czynności niezwłocznie. Osobę zgłaszającą przemoc w rodzinie przesłuchuje się w charakterze świadka, po pouczeniu o treści art. 233 Kodeksu karnego, na okoliczności wskazane w zgłoszeniu, o ile to możliwe na miejscu zdarzenia. W celu ustalenia zasadności zastosowania nakazu lub zakazu Policja może przesłuchać w charakterze świadków również inne osoby, w szczególności wszystkie dotknięte tą przemocą osoby pełnoletnie wspólnie zajmujące mieszkanie. Osobę małoletnią, która w chwili przesłuchania nie ukończyła 15 lat, można przesłuchać tylko wówczas, gdy jej zeznania mogą mieć istotne znaczenie dla sprawy, w szczególności gdy jest jedynym świadkiem zdarzenia, i wyłącznie w odpowiednio przystosowanych pomieszczeniach. Policja może również dokonywać innych czynności w celu ustalenia, czy zachodzą przesłanki do wydania nakazu lub zakazu, w tym wysłuchać osobę stosującą przemoc w rodzinie, o ile nie utrudni to natychmiastowego wydania nakazu lub zakazu. Nakaz lub zakaz mogą być wydane również w przypadku nieobecności we wspólnie zajmowanym mieszkaniu lub jego bezpośrednim otoczeniu osoby stosującej przemoc w rodzinie podczas wykonywania czynności przez Policję. Nakaz lub zakaz doręcza się niezwłocznie osobie stosującej przemoc w rodzinie oraz osobie dotkniętej tą przemocą. W razie niemożności doręczenia nakazu lub zakazu osobie stosującej przemoc w rodzinie, doręczenie uważa się za dokonane przez umieszczenie na drzwiach wspólnie zajmowanego mieszkania zawiadomienia o ich wydaniu, dokonując wzmianki w nakazie lub zakazie, wskazując przyczynę braku doręczenia. Jeżeli osoba stosująca przemoc w rodzinie odmawia przyjęcia nakazu lub zakazu, doręczenie uważa się za dokonane. W takim przypadku policjant dokonuje adnotacji o odmowie ich przyjęcia na oryginale nakazu lub zakazu. Policja niezwłocznie doręcza odpis nakazu lub zakazu prokuratorowi oraz zawiadamia właściwy miejscowo zespół interdyscyplinarny, a gdy w mieszkaniu zamieszkują osoby małoletnie – także właściwy miejscowo sąd opiekuńczy.

Osoba stosująca przemoc w rodzinie, wobec której wydano nakaz lub zakaz, ma prawo zabrać ze wspólnie zajmowanego mieszkania przedmioty osobistego użytku i służące do świadczenia pracy lub będące jej własnością zwierzęta domowe. W przypadku sprzeciwu osób wspólnie zajmujących mieszkanie przedmioty te lub zwierzęta domowe pozostawia się we wspólnie zajmowanym mieszkaniu. Dochodzenie roszczeń z tego tytułu odbywa się na zasadach określonych w Kodeksie cywilnym. Jeżeli w okresie obowiązywania nakazu lub zakazu zajdzie potrzeba zabrania przez osobę stosującą przemoc w rodzinie mienia stanowiącego jej własność, w szczególności niezabranych uprzednio przedmiotów osobistego użytku i służących do świadczenia pracy lub zwierząt domowych, ze wspólnie zajmowanego mieszkania, może się to odbyć jeden raz, wyłącznie w obecności policjanta, po wcześniejszym uzgodnieniu przez nich terminu z osobą dotkniętą tą przemocą. Osoba dotknięta przemocą w rodzinie ma prawo brać udział w tej czynności lub upoważnić do udziału w niej inną osobę. Osoba stosująca przemoc w rodzinie, wobec której wydano nakaz lub zakaz, ma obowiązek pozostawić klucze do wspólnie zajmowanego mieszkania i pomieszczeń jego bezpośredniego otoczenia w tym mieszkaniu. Policjant, w przypadku wydania nakazu lub zakazu, informuje osobę dotkniętą przemocą w rodzinie o:

- 1) możliwości i sposobie złożenia żądania, aby sąd zobowiązał osobę stosującą przemoc w rodzinie do opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakazał zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia, o którym mowa w przepisach ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie;
- 2) obowiązku wszczęcia przez organy ścigania, niezależnie od wydanego nakazu lub zakazu, postępowania karnego w związku z popełnieniem ściganego z urzędu przestępstwa z użyciem przemocy i możliwości stosowania w toku prowadzonego postępowania środków zapobiegawczych, o których mowa w przepisach Kodeksu postępowania karnego;
- 3) możliwości uzyskania wsparcia we właściwym miejscowo ośrodku pomocy społecznej, specjalistycznym ośrodku wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie i innych placówkach świadczących pomoc ofiarom przemocy w rodzinie;
- 4) całodobowym ogólnopolskim telefonie dla ofiar przemocy w rodzinie;
- 5) możliwości uzyskania pomocy udzielanej przez podmioty, które otrzymały dotacje z Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej – Funduszu Sprawiedliwości, oraz danych teleadresowych, najbliższych miejscowo dla osoby dotkniętej przemocą w rodzinie, siedzib tych podmiotów i innych niezbędnych danych kontaktowych tych podmiotów.

W okresie obowiązywania nakazu lub zakazu Policja przynajmniej trzykrotnie sprawdza, czy nakaz lub zakaz nie są naruszane, i podejmuje niezbędne czynności. Pierwsze sprawdzenie odbywa się następnego dnia po wydaniu nakazu lub zakazu. Czynności sprawdzenia Policja podejmuje również na podstawie postanowienia sądu o udzieleniu zabezpieczenia w sprawach o zobowiązanie osoby stosującej przemoc w rodzinie do opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakazanie zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia, którym nakaz lub zakaz zostały przedłużone. Nakaz lub zakaz są wydawane na okres czternastu dni od dnia ich wydania, chyba że sąd udzielił zabezpieczenia w sprawach o zobowiązanie osoby stosującej przemoc w rodzinie do opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakazanie zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia, którym nakaz lub zakaz zostały przedłużone (10).

- **Nakaz opuszczenia mieszkania i zakaz zbliżania wydany w związku ze skazaniem sprawcy przemocy za znęcanie się nad rodziną** – mowa tu o środku karnym w postaci nakazu okresowego opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym (art. 39 pkt 2e k.k.), oraz zakazu kontaktu (art. 39 pkt 2b k.k.), którego orzeczenie jest możliwe w razie skazania za umyślne przestępstwo z użyciem przemocy, w tym przemocy przeciwko osobie najbliższej, (art. 41a § 1 k.k.). Zakaz zbliżania polega na tym, że sąd może orzec obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami lub zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu. Może on być orzeczony fakultatywnie – w przypadku skazania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego oraz w razie skazania za umyślne przestępstwo z użyciem przemocy, w tym przemocy przeciwko osobie najbliższej. Środek karny w postaci zakazu zbliżania orzekany jest obligatoryjnie w sytuacjach skazania na karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego. Zakaz lub nakaz może być połączony z obowiązkiem zgłaszania się do Policji lub innego wyznaczonego organu w określonych odstępach czasu, a zakaz zbliżania się do określonych osób – również kontrolowany w systemie dozoru elektronicznego. W razie ponownego skazania sprawcy na obligatoryjny zakaz, sąd może orzec obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami lub zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu na zawsze.

(10) art. 15aa – 15ak ustawy o Policji

Sąd orzekając o zakazie zbliżania się może określić odległość, na jaką oskarżony może zbliżać się do pokrzywdzonych. Jeżeli sprawca nie zastosuje się do nałożonego przez sąd zakazu, grozi mu kara do 3 lat pozbawienia wolności. Przy orzekaniu omawianego środka sąd przesyła odpis wyroku jednostce Policji. Powierza również nadzór nad wykonywaniem zakazu zawodowemu kuratorowi sądowemu (11).

Bardzo istotne jest to, że w żadnej z wyżej wskazanych możliwości status prawny mieszkania i tytuł do zamieszkania nie ma żadnego znaczenia. Obowiązek opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym nie jest zależny od tego, kto jest jego właścicielem, może być nałożony na oskarżonego także wówczas, gdy jest właścicielem lub współwłaścicielem lokalu.

(11) Art. 39 oraz art. 41 kodeksu karnego

Przemoc w rodzinie a alkohol

Nie zawsze stosowaniu przemocy w rodzinie towarzyszy nadużywanie alkoholu, jednakże tego rodzaju sytuacje mają miejsce dość często. Kluczową rolę w rozwiązywaniu problemów alkoholowych na szczeblu samorządu gminnego ustawodawca powierzył gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, uznając ją za grupę doradców w zakresie realizacji tych specyficznych zadań własnych gminy. Działania Komisji są uregulowane w **ustawie z dnia z 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi** (Dz. U. 1982 Nr 35 poz. 23 z późn. zmianami). Gminna komisja powoływana jest przez wójta/burmistrza/prezydenta miasta obowiązkowo w każdej gminie.

Ustawowe zadania gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych

- Inicjowanie działań w zakresie realizacji zadań własnych gminy związanych z profilaktyką i rozwiązywaniem problemów alkoholowych ujętych w formie gminnych programów (art. 41 ust. 3).
- Podejmowanie czynności zmierzających do orzeczenia o zastosowaniu wobec osoby uzależnionej od alkoholu obowiązku poddania się leczeniu w zakładzie leczenia odwykowego (art. 41 ust. 3).
- Opiniowanie wydawania zezwoleń na sprzedaż napojów alkoholowych pod względem zgodności lokalizacji punktu sprzedaży z uchwałami rady gminy, o których mowa w art. 12 ust. 1 -3 ustawy (liczba zezwoleń oraz lokalizacja punktów sprzedaży) (art. 18 ust. 3a).
- Kontrola przestrzegania zasad i warunków korzystania z zezwoleń na sprzedaż napojów alkoholowych. Zadanie to gminna komisja wykonuje tylko i wyłącznie na podstawie upoważnienia wystawionego przez wójta, burmistrza lub prezydenta miasta (art. 18 ust. 8).
- Uruchamianie i realizacja procedury „Niebieskie Karty” (par. 12 rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”).
- Uczestnictwo w pracach zespołu interdyscyplinarnego i grup roboczych na podstawie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (art. 9a ust. 3 i 11).

Poddanie się leczeniu odwykowemu osób uzależnionych od alkoholu jest **co do zasady dobrowolne**. Zwraca się uwagę na znaczenie z medycznego punktu widzenia woli osoby uzależnionej od alkoholu poddania się leczeniu oraz na minimalne efekty w przypadku leczenia przymusowego. Niemniej jednak ustawodawca zauważył potrzebę wprowadzenia rozwiązań zezwalających na poddanie przymusowemu leczeniu osób uzależnionych od alkoholu, jednakże wyjątki te musi określać ustawa.

Osoby, które nadużywają alkoholu mogą zostać zobowiązane **przez sąd** do podjęcia leczenia związanego z uzależnieniem. Dotyczy to sytuacji, w której w związku z nadużywaniem alkoholu powodują one rozkład życia rodzinnego, demoralizację małoletnich, uchylają się od obowiązku zaspokajania potrzeb rodziny albo systematycznie zakłócają spokój lub porządek publiczny. Taką osobę kieruje się na badanie przez biegłego w celu wydania opinii w przedmiocie uzależnienia od alkoholu i wskazania rodzaju zakładu leczniczego. Na badanie to kieruje **gminna komisja rozwiązywania problemów alkoholowych** właściwa według miejsca zamieszkania lub pobytu osoby, której postępowanie dotyczy, na jej wniosek lub z własnej inicjatywy (12). Osoby uzależnione od alkoholu można zobowiązać do poddania się leczeniu w stacjonarnym lub niestacjonarnym zakładzie leczenia odwykowego. O zastosowaniu obowiązku poddania się leczeniu w zakładzie leczenia odwykowego orzeka sąd rejonowy właściwy według miejsca zamieszkania lub pobytu osoby, której postępowanie dotyczy, w postępowaniu nieprocesowym. Sąd wszczyna postępowanie na wniosek GKRPA lub prokuratora. Do wniosku dołącza się zebraną dokumentację wraz z opinią biegłego, jeżeli badanie przez biegłego zostało przeprowadzone. Jeżeli brak jest opinii biegłego w przedmiocie uzależnienia od alkoholu sąd zarządza poddanie osoby odpowiednim badaniom może też zarządzić oddanie badanej osoby pod obserwacją w zakładzie leczniczym na czas nie dłuższy niż 2 tygodnie - jeżeli na podstawie opinii biegłego uzna to za niezbędne. W wyjątkowych wypadkach na wniosek zakładu sąd może termin ten przedłużyć do 6 tygodni. W razie zarządzenia przez sąd badania przez biegłego lub oddania pod obserwację w zakładzie leczniczym osoba, której postępowanie dotyczy obowiązana jest poddać się badaniom psychologicznym i psychiatrycznym oraz zabiegom niezbędnym do wykonania podstawowych badań laboratoryjnych pod warunkiem że są dokonywane przez osoby posiadające odpowiednie kwalifikacje zawodowe z zachowaniem wskazań wiedzy lekarskiej i nie zagrażają zdrowiu tej osoby (13). Sąd Najwyższy w uchwale z 22.06.1984 III CZP 17/84 ustanowił zasadę prawną orzekając, że orzeczenie sądu nakładające na osobę uzależnioną od alkoholu obowiązek poddania się leczeniu w stacjonarnym w zakładzie leczenia odwykowego pociąga za sobą obowiązek pozostawiania tej osoby w takim zakładzie przez okres nie dłuższy niż 3 miesiące.

Sąd Najwyższy podkreślił, iż postępowanie przed sądem ma na celu ustalenie czy w stosunku do osoby której postępowanie dotyczy istnieją ustawowe przesłanki do poddania jej obowiązkowi leczenia a w wypadku istnienia takich podstaw - czy leczenie to powinno mieć miejsce stacjonarnym czy niestacjonarnym zakładzie leczenia odwykowego.

(12) Art. 24 i 25 ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi

(13) Art. 26-28a ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi

Orzeczenie o obowiązku poddania się leczeniu zapada po przeprowadzeniu rozprawy, która powinna odbyć się w terminie **jednego miesiąca od dnia wpływu wniosku**. W przypadku nieusprawiedliwionego niestawiennictwa na rozprawę lub uchylania się od zarządzonego poddania się badaniu przez biegłego albo obserwacji w zakładzie leczniczym sąd może zarządzić przymusowe doprowadzenie przez organ Policji, Żandarmerię Wojskową lub wojskowy organ porządkowy. Sąd może zarządzić przeprowadzenie wywiadu środowiskowego przez kuratora sądowego, w celu ustalenia okoliczności wskazujących na nadużywanie alkoholu przez osobę, której postępowanie dotyczy, oraz zakłócania przez nią spokoju lub porządku publicznego, a także jej relacji w rodzinie, zachowania się w stosunku do małoletnich i stosunku do pracy. Orzekając o obowiązku poddania się leczeniu sąd może ustanowić na czas trwania tego obowiązku nadzór kuratora sądowego. Osoba, wobec której ustanowiony został nadzór, ma obowiązek stawiania się na wezwanie sądu lub kuratora sądowego i wykonywania ich poleceń, dotyczących takiego postępowania w okresie nadzoru, które może się przyczynić do skrócenia czasu trwania obowiązku poddania się leczeniu. **Kurator sądowy** organizuje i prowadzi działania mające na celu pomoc osobie zobowiązanej w osiągnięciu celów leczenia. Jego zadania są m.in. następujące:

- 1) podejmowanie działań niezbędnych do tego, aby osoba zobowiązana do poddania się leczeniu odwykowemu zastosowała się do orzeczenia sądu;
- 2) utrzymywanie systematycznego kontaktu z osobą zobowiązaną do poddania się leczeniu odwykowemu oraz udzielanie jej niezbędnej pomocy w rozwiązywaniu trudności życiowych, a zwłaszcza w rozpoczęciu i kontynuowaniu leczenia odwykowego;
- 3) zaznajamianie się z wynikami leczenia odwykowego oraz współdziałanie z zakładem leczenia odwykowego w celu osiągnięcia celów leczenia odwykowego;
- 4) motywowanie osoby poddanej leczeniu odwykowemu do nawiązania kontaktów z odpowiednimi zakładami leczniczymi oraz organizacjami lub grupami samopomocy osób uzależnionych od alkoholu;
- 5) utrzymywanie kontaktu z członkami rodziny osoby zobowiązanej do poddania się leczeniu odwykowemu, pozostającymi z nią we wspólnym gospodarstwie domowym;
- 6) oddziaływanie na środowisko, w którym osoba zobowiązana do poddania się leczeniu odwykowemu przebywa lub do którego ma powrócić;
- 7) składanie sądowi pisemne sprawozdania z przebiegu leczenia odwykowego w terminach określonych przez sąd, nie rzadziej jednak niż co 2 miesiące;
- 8) w razie potrzeby współdziałanie z organami samorządu terytorialnego oraz organizacjami społecznymi w celu zapewnienia osobie zobowiązanej do poddania się leczeniu odwykowemu lub jej rodzinie odpowiedniej pomocy, polegającej w szczególności na ułatwieniu zatrudnienia, zapewnieniu czasowego zakwaterowania oraz na świadczeniach materialnych;
- 9) w razie potrzeby współdziałanie z pracodawcą w celu realizacji obowiązków nałożonych na osobę zobowiązaną do poddania się leczeniu odwykowemu.

Do obowiązków kuratora sądowego należy ponadto składanie wniosków do sądu w sprawie zmiany postanowienia co do rodzaju zakładu leczenia odwykowego oraz w sprawie orzeczenia ustania obowiązku poddania się leczeniu odwykowemu, a także zawiadamianie sądu o potrzebie podjęcia innych niezbędnych czynności. Sąd wzywa osobę, w stosunku do której orzeczony został prawomocnie obowiązek poddania się leczeniu odwykowemu, do stawienia się dobrowolnie w oznaczonym dniu we wskazanym zakładzie leczenia odwykowego w celu poddania się leczeniu, z zagrożeniem zastosowania przymusu w wypadku uchylenia się od wykonania tego obowiązku. Terenu tego zakładu nie można opuszczać bez zezwolenia kierownika. Osoba, która uchyliła się od wykonania postanowienia sądu i nie stawia się w zakładzie może być przymusowo doprowadzona przez Policję (Żandarmerię Wojskową lub wojskowy organ porządkowy). Osoby obowiązane do leczenia odwykowego są przyjmowane poza kolejnością do wykorzystania limitu miejsc stanowiących 20% ogółu miejsc przeznaczonych do leczenia odwykowego w zakładzie leczniczym (14).

Obowiązek poddania się leczeniu trwa tak długo, jak tego wymaga cel leczenia, nie dłużej jednak niż 2 lata od chwili uprawomocnienia się postanowienia. W czasie trwania obowiązku poddania się leczeniu odwykowemu sąd może zmieniać postanowienia w zakresie rodzaju zakładu leczenia odwykowego na wniosek osoby, w stosunku do której został orzeczony prawomocnie obowiązek poddania się leczeniu odwykowemu lub kuratora sądowego, po zasięgnięciu opinii kierownika podmiotu leczniczego albo na jego wniosek. W czasie trwania obowiązku poddania się leczeniu stacjonarny zakład leczący może ze względów leczniczych skierować osobę zobowiązaną do innego zakładu w celu kontynuowania leczenia odwykowego, powiadamiając o tym sąd. W wypadku ustania obowiązku poddania się leczeniu ponowne zastosowanie tego obowiązku wobec tej samej osoby nie może nastąpić przed upływem 3 miesięcy od jego ustania (15).

Należy podkreślić, że jeśli w trakcie prowadzenia procedury Niebieskiej Karty przez Zespół Interdyscyplinarny okaże się, że osoba, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie, nadużywa alkoholu, członkowie zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej kierują tę osobę do gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych (16).

(14) Art. 29–32 ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi

(15) Art. 34 ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi

(16) §9 pkt. 4 Rozporządzenia o NK